

Vikten av att vara en trygg vuxen

En kvalitativ studie om anknytning och arbetsmetoder för barn med otrygga familjerelationer i småbarnspedagogiken.

Rebecca Hill

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2025

EXAMENSARBETE

Författare: Rebecca Hill

Utbildning och ort: Det sociala området, Vasa

Inriktning: Småbarnspedagogik och metodik

Handledare: Johanna Sigfrids

Titel: Vikten av att vara en trygg vuxen

– En kvalitativ studie om anknytning och arbetsmetoder för barn med otrygga familjerelationer i småbarnspedagogiken.

Datum: 04.05.2025 Sidantal: 42

Bilagor: 2

Abstrakt

Syftet med examensarbetet var att undersöka hur personalen inom småbarnspedagogik identifierar och jobbar med barn med otrygga familjerelationer. Examensarbetet är indelat i två delar, där den första delen grundligt behandlar anknytning som teori och den andra delen består av en kvalitativ undersökning med personal inom småbarnspedagogik.

Anknytningsteorin är den viktigaste psykologiska teorin som förklarar hur barn förhåller sig till trygghet och andra människor. Alla vårdnadshavare har av olika anledningar inte resurser för att klara av att tillgodose sitt barns behov, och det leder till att vissa barn får utmaningar med bl.a. känslor och sin egen självbild.

Majoriteten av barn i Finland deltar i småbarnspedagogiken. Personalen där blir viktiga potentiella anknytningspersoner och kan fungera som trygga vuxna, särskilt för de barn där tryggheten i hemmet fallerar.

Resultatet av den kvalitativa undersökningen visar att personalen kan identifiera barn med otrygga familjerelationer på olika sätt och att det finns många arbetsmetoder de kan använda sig av för att öka tryggheten och förebygga senare livsproblem för dessa barn.

Språk: svenska

Nyckelord: anknytning, småbarnspedagogik, arbetsmetoder, daghem, trygghet

BACHELOR'S THESIS

Author: Rebecca Hill

Degree Programme: Social welfare, Vasa

Specialisation: Early childhood education and methodology

Supervisor: Johanna Sigfrids

Title: The Importance of Being a Safe Adult

– A Qualitative Study of Attachment and Working Methods for Children with Unsafe Family Relations in Early Childhood Education.

Date: 04.05.2025   Number of pages: 42

Appendices: 2

Abstract

The purpose of the bachelor's thesis was to investigate how the early childhood education staff identify and work with children who have insecure family relationships. The thesis is divided into two parts, where the first part thoroughly discusses attachment as a theory and the second part consists of a qualitative study involving early childhood education staff.

The attachment theory is the most important psychological theory that explains how children relate to safety and other people. Not all guardians, for various reasons, have the resources to meet their child's needs, which leads some children to face challenges with, among other things, emotions and their own self-image.

The majority of children in Finland participate in early childhood education. The staff there become important potential attachment figures and can serve as safe adults, especially for children whose home environment lacks security.

The results of the qualitative study show that staff are able to identify children with insecure relationships in various ways and that there are many working methods they can use to increase security and prevent future life problems for these children.

Language: Swedish

Key words: attachment, early childhood education, working methods, day care, security

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställningar	2
2.1	Avgränsningar	2
3	Lagstiftning och styrdokument	4
4	Anknytningsteorin	5
4.1	Anknytningens utveckling	6
4.2	Främmandesituationen och anknytningsmönster	8
4.2.1	Trygg anknytning	10
4.2.2	Undvikande anknytning	11
4.2.3	Ambivalent anknytning	12
4.2.4	Desorganiserad anknytning	12
4.3	Separationer	14
5	Anknytning inom småbarnspedagogiken	15
5.1	Småbarnspedagogik	16
5.2	Anknytningen till personalen	16
5.3	Bedömning av barns anknytning	17
5.4	Tecken på anknytningsmönster inom småbarnspedagogiken	18
6	Arbetsmetoder	19
6.1	Inskolning	19
6.2	Struktur, rutin och regler	20
6.3	Egenvårdarmodellen	20
6.4	Smågruppsarbete	21
6.5	Samarbete	22
7	Teorisammanfattning	23
8	Metod och tillvägagångssätt	26
8.1	Kvalitativ metod	26
8.2	Tillvägagångssätt	27
8.3	Sekretess	28
8.4	Analysmetod och bearbetning	28
9	Resultatredovisning	29
9.1	Behörighet och åldersgrupp	29
9.2	Beaktande av anknytning	29
9.3	Barnets anknytning till sin vårdnadshavare	30
9.4	Tillgodoseende av barnets anknytningsbehov	31
9.5	Egenvårdarmodellen	32

9.6	Rutiner	33
9.7	Arbetsmetoder	34
9.8	Önskemål om förändring.....	35
9.9	Övriga kommentarer	36
10	Slutdiskussion och kritisk granskning	37
	Litteraturförteckning	40
	Bilagor	Error! Bookmark not defined.

1 Inledning

Mitt intresse för ämnet barn med otrygga familjerelationer har uppkommit genom några års praktik- och arbetserfarenheter inom både småbarnspedagogik och barnskydd, och jag har själv fått se svåra familjedynamiker där barnet tyvärr försumrats. Som Barnahus (2024) skriver är det bl.a. personalen inom småbarnspedagogik som märker att något är fel, och det är bl.a. dem som har makten att vara trygga, viktiga vuxna för barnet och familjen då familjedynamiken fallerar.

Svenska Yle (Fredriksson, 2024) skriver: *"Om familjen saknar socialt nätverk faller ansvaret för att upptäcka att något är på tok på utomstående aktörer, och i en del fall lämnas barnet ensamt i en belastande situation."*

Det är svårt att vara vårdnadshavare. Kraven på föräldraskapet har ökat samtidigt som de får mindre tid med barnen – det är också ekonomiskt utmanande att bilda familj, samtidigt som man ska prestera i sin karriär. Mor- och farföräldrarna kan heller inte alltid avlasta vårdnadshavarna, då de kan bo långt bort eller kanske själva fortfarande jobbar. Stressen som vårdnadshavarna upplever kan även smitta av sig på barnen. (Killén, 2014, s. 14)

Experter menar att utmaningarna för föräldrarna har ökat, och även barnen får lida av konsekvenserna. I många fall kan det vara så att en vårdnadshavare insjuknar fysiskt eller psykiskt, eller så finns missbruk eller någon typ av beroende med i bilden. Även effekterna av coronatiden syns nu med fördröjning, och levnadskostnaderna har ökat markant, vilket påverkar familjens ekonomiska situation. Allt detta och mer påverkar vårdnadshavares funktionsförmåga att ta hand om barnen. (Svenska Yle, 2024)

"En förälder kan vilja verka för sitt barns bästa men föräldern klarar inte av det för att den egna livssituationen är svår och det finns obehandlade erfarenheter i bagaget". (Svenska Yle, 2024)

Samspelet mellan barnet och vårdnadshavaren påverkar barnets utveckling i hög grad. Under de två första levnadsåren utvecklas hjärnan mer än någonsin, och för att utvecklas väl behövs stöd från närmiljön. Om samspelet mellan barnet och vårdnadshavaren brister är det viktigt att någon upptäcker och gör något åt det – bristerna måste uppmärksammas

med tidiga insatser så fort som möjligt, annars försvåras utvecklingen rejält. (Karlsson, 2012, s. 11, 125)

Misstankar om att barnet far illa uppdagas alltså oftast i småbarnspedagogiken eller i skolan. Det är professionellas ansvar att bl.a. förebygga och identifiera våld, och att agera på misstankar om t.ex. våld i hemmet. Barn kan berätta om svåra erfarenheter de har varit med om för de trygga vuxna som de litar på. (Barnahus, 2024)

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med min forskning var att undersöka hur personalen inom småbarnspedagogik identifierar och jobbar med barn som uppvisar beteende på otrygg anknytning, ur ett anknytningsperspektiv. Jag var särskilt intresserad av arbetsmetoderna som personalen använder sig av för att stöda dessa barn.

Mina frågeställningar var följande:

1. Hur identifierar personalen inom småbarnspedagogik barn som visar tecken på otrygg anknytning till minst en vårdnadshavare?
2. Vilka rutiner och arbetsmetoder används i verksamheten för att stöda dessa barn?

Forskningen gjordes i olika kommuner i Svenskfinland. Fokus var på anknytningsteorin och hur personalen arbetar rent konkret med barn som uppvisar tecken på otrygg anknytning. Jag undersökte personal inom småbarnspedagogik som jobbar med barn i åldern 0–6 år.

2.1 Avgränsningar

I mitt examensarbete har jag valt att avgränsa ordet "småbarnspedagogik" till att enbart betyda daghemsverksamhet på daghem, och inte t.ex. familjedagvård.

Jag har också valt att använda ordet "vårdnadshavare" i stället för "förälder", eftersom alla barn inte uppfostras av sina biologiska föräldrar. Det är oftast vårdnadshavaren som barnet knyter an till, men med begreppet "anknytningsperson" har jag även refererat till andra viktiga vuxna som barnet knyter an till, t.ex. personalen inom småbarnspedagogik.

Jag har även valt att skriva om ”barn med otrygga familjerelationer” i de fall jag inte utgår från anknytningsteorin. Med detta avser jag barn som påvisar tecken på en otrygg anknytning till minst en vårdnadshavare.

Riskfaktorer för en otrygg anknytning kan vara brister i samspelet eller andra problem i familjen: bl.a. depression, missbruk, skilsmässa, separationer, våld och ansträngd ekonomi. Sårbarhetsfaktorer kan exempelvis vara ett hett temperament eller en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Skyddsfaktorer kan i stället vara en trygg anknytning och en stödjande familj. (Eresund & Wrangsjö, 2008, s. 92–93)

Finland har antagit FN:s barnkonvention som skyddar barnets rättigheter. Det innebär bl.a. att barn ska skyddas från alla typer av våld, sexuella övergrepp och narkotika. Om barnet ändå blir utsatt för något av detta har det rätt till rehabilitering och social återanpassning. (Barnombudsmannen, u.å.)

Tyvärr far ändå mellan var femte och var tionde barn illa, ofta genom barndomstrauman. Experter är överens om att professionella måste bli bättre på att identifiera och agera då barn far illa. Fysiska åkommor hos vårdnadshavare upptäcks lättare, medan den psykiska funktionsförmågan är svårare att upptäcka. Professionella, inklusive personal inom småbarnspedagogik, kan upptäcka tecken på fysiskt våld genom men på barnets kropp, medan psykiskt våld upptäcks genom barnets stresssymptom. (Fredriksson, 2024; Hwang & Nilsson, 2019, s. 260–261)

Ca 25% av finländska barn lever med en vårdnadshavare som har psykisk ohälsa. Barnet riskerar att själv insjukna och bli en osynlig närstående vårdare, trots att det är en vuxens uppgift. Barn som upplever någon typ av våld i hemmet löper risk att få en negativ inställning till relationer och fysisk eller psykisk ohälsa i framtiden. (Kiviniemi, 2019; Hytönen, 2020)

För att minska på antalet barn som far illa behövs förebyggande insatser. Dessa inkluderar bl.a. en allmän attitydförändring hos befolkningen gentemot våld i hemmet, stöd åt utsatta familjer, skapande av ett socialt nätverk runt familjen, brytande av intergenerationella trauman och ökad jämställdhet. (Hwang & Nilsson, 2019, s. 261–262)

3 Lagstiftning och styrdokument

Begreppet *småbarnspedagogik* syftar på en metodisk och målmedveten helhet som omfattar barnfostran, undervisning och vård där pedagogik framhävs. Kommuner, samkommuner och privata serviceproducenter anordnar småbarnspedagogik, varav verksamhetsformerna är daghemsverksamhet, familjedagvård och öppen småbarnspedagogisk verksamhet. Behörighetskraven för personal inom småbarnspedagogik är lärare, socionom, barnskötare, speciallärare och daghemsföreståndare. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540, 1–2§, 26–31§)

I Finland baseras småbarnspedagogik på lagen om småbarnspedagogik. Den är också bunden av styrdokumentet *Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022*. (Utbildningsstyrelsen, 2022). Lagen föreskriver om barns rättigheter till småbarnspedagogik, vem som anordnar den och utgör även en informationsresurs. Styrdokumentet stöder och organiserar småbarnspedagogikens ordnande, genomförande och utveckling. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540; Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 8)

Småbarnspedagogiken har flera syften. Några av dem är att främja barnets holistiska uppväxt, utveckling, hälsa och välbefinnande, stöda barnets förutsättningar för lärande och identifikation samt ordnande av stödåtgärder. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540, 3§)

Småbarnspedagogiken ska trygga ett verksamhets sätt som respekterar barnet och främjar växelverkan mellan barn och personal, samt samarbeta med familjen i fostringsarbetet. Småbarnspedagogiken skyddar och främjar även barnets rätt till en god och trygg barndom. Detta görs t.ex. genom att stöda barnets välbefinnande genom vila, god kost, en stressfri miljö och en tydlig dagstruktur. Verksamheten ska främja jämlikhet och likabehandling och förebygga marginalisering. (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 15, 22, 34)

Vårdnadshavaren har det huvudsakliga ansvaret för sitt eget barns fostran, men personalen inom småbarnspedagogik stöder och kompletterar den. Genom samarbete med vårdnadshavaren skapar man kontinuitet och trygghet i barnets liv. En förtroendefull relation till vårdnadshavaren skapar också bättre förutsättningar för samarbete även i mer utmanande situationer, t.ex. om personalen oroar sig för barnets välbefinnande. (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 7, 20–21, 37).

Småbarnspedagogiken styrs även av Barnskyddslagen. Den säkerställer barnets trygga uppväxtmiljö, utveckling och rätten till särskilt skydd vid behov. Kommuner och välfärdsområden erbjuder förebyggande barnskyddstjänster inom öppenvården, t.ex. i form av stöd i småbarnspedagogiken och rådgivningsbyråer för mödra- och barnavård. Personalen inom småbarnspedagogik har också anmälningsskyldighet, vilket innebär att de är skyldiga att göra en barnskyddsanmälan om de oroar sig för barnet eller dess hemsituation. (Barnskyddslagen, 2007/417, 1§, 3a§, 25§)

4 Anknytningsteorin

Anknytningsteorins grundare anses allmänt vara John Bowlby (1907–1990) och Mary Ainsworth (1913–1999). Begreppet *anknytning* framhäver något litet som hänger ihop med något stort. (Broberg, Hagström & Broberg, 2023, s. 30–31; van der Horst, van Rosmalen & van der Veer, 2024)

Bowlby, engelsk barnpsykiater och psykoanalytiker, fick på uppdrag av Världshälsoorganisationen sammanställa kunskapen om hur man kunde förbättra situationen för hemlösa barn, vilket var ett stort problem i slutet av 1940-talet i Europa. I sin rapport betonade han vårdnadshavarens betydelse för barnets utveckling och riskerna som uppkommer vid tidiga separationer och byten av vårdnadshavare. Rapporten fick ett gott mottagande och Bowlby fortsatte arbeta på samma spår. Han samarbetade med socialarbetarna Joyce och James Robertson, vilka på Bowlbys uppdrag studerade barn som skilts från sina vårdnadshavare p.g.a. sjukhus- eller barnhemsvistelser. Observationerna filmades och filmerna visar hur starkt separationerna påverkade barnen. (Broberg, Risholm Mothander, Granqvist, & Ivarsson, 2020, s. 12–13; Broberg et al., 2023 s. 32)

I slutet av 1960-talet publicerade Bowlby en bok där han beskrev anknytningsteorin och dess relevans för människans utveckling och hur separationer, vanvård och försummelse i barndomen kan få konsekvenser för fortsatt utveckling. (Broberg et al., 2023, s. 32–33)

Ainsworth, amerikansk utvecklingspsykolog, myntade i sin akademiska avhandling begreppet *en trygg bas*, där hon beskrev att en avsaknad av trygghet i familjen gör att barnet inte har någon trygg bas att utgå ifrån. Hon och Bowlby fann varandra genom sitt gemensamma intresse för barn och separationer. De samarbetade kring anknytning och

kompletterade varandras forskning. Tack vare Ainsworths empiriska underlag för anknytningsteorin accepterades den som forskning. (Broberg et al., 2020, s. 14; Broberg et al., 2023, s. 33)

Nästa generations forskare genomförde longitudinella studier, d.v.s. studier där forskarna följde barn från spädbarnsålder till vuxen ålder – detta för att ta reda på anknytningens långsiktiga betydelse för utvecklingen. Studierna bekräftade Bowlby och Ainsworths teorier. (Broberg et al., 2023, s. 33)

Detta revolutionerade förståelsen för bandet mellan barn och vårdnadshavare - en kontinuerlig och kärleksfull relation är nödvändig för att barnet ska utvecklas väl (van der Horst et al., 2024). Idag anses anknytningsteorin vara den väsentligaste psykologiska teorin som beskriver hur barn förhåller sig till närhet, beskydd och relationer, och även självständighet, utforskarvilja samt egna förmågor. (Broberg et al., 2023, s. 31)

Anknytningsteorin har dock fått kritik för att den har påståtts fungera universellt, medan kritiker hävdar att den bara representerar ett västerländskt perspektiv på familjerelationer. (Hwang & Nilsson, 2019, s. 193)

4.1 Anknytningens utveckling

Anknytning handlar om nära känslomässiga relationer. Dessa inkluderar familje-, nära vänskaps- och kärleksrelationer. Det som en *anknytningsrelation* har gemensamt är att den är långvarig, personen känns oersättlig, den har stark känslomässig betydelse, den karaktäriseras av att man söker närhet hos personen samt upplever obehag vid separation. Det som verkligen gör en relation till en anknytningsrelation är att den som är anknuten söker trygghet, stöd och beskydd hos anknytningspersonen. (Broberg et al., 2023, s. 34–37)

Det är barnet (den mindre och svagare) som knyter an till vårdnadshavaren (som är större och starkare). De anknytningar barnet har är värdefulla, då ett barn oftast inte har fler än sex stycken. Vårdnadshavaren utvecklar inte en anknytning till barnet, men i stället en känslomässig *bindning*, som innebär att hen får en stark vilja att göra sitt bästa för att ge barnet trygghet och omsorg. (Karlsson, 2012, s. 65; Broberg et al., 2023, s. 34–37)

Rent evolutionsbiologiskt har anknytning utvecklats för att reglera avståndet mellan barn och vårdnadshavare för att överleva. Utan anknytningssystemet skulle barnet kunna krypa i väg och bli skadat eller uppätet. Tack vare evolutionen knyter barnet automatiskt an till vårdnadshavaren. (Killén, 2014, s. 31; Broberg et al., 2023, s. 38–39)t

För att visualisera anknytningssystemet kan man se det som en termostat: det slås på då barnet upplever otrygghet (t.ex. yttre hot, trötthet, sjukdom) och slås av då barnet känner trygghet hos anknytningspersonen. (Karlsson, 2012, s. 67–68)

Anknytningsbeteenden, t.ex. att närma sig, sträcka upp armarna, klänga sig fast, gråta o.s.v. riktar små barn mot vuxna som barnet tror kan hjälpa i en hotfull situation. Dessa beteenden betyder inte nödvändigtvis att barnet har knutit an till personen, utan de riktar rent praktiskt till de som finns nära. Anknytningsbeteenden påvisar man även senare i livet, även om de inte aktiveras lika lätt hos vuxna. T.ex. en person som väntar barn eller någon som vårdar små barn kan också få en stark längtan av att själv få stöd och omsorg. (Bowlby, 2010, s. 26; Karlsson, 2012, s. 65; Broberg et al., 2023, s. 36–37)

Anknytning utvecklas särskilt under de första levnadsåren. Den relationsspecifika processen mellan barn och vårdnadshavare resulterar så småningom i ett specifikt band mellan dem. (Broberg et al., 2023, s. 31). Folkhälsan (u.å.) jobbade redan på 1960-talet för att förändra attityder och engagera pappor i familjen, eftersom det rådande klimatet var att barnet ”knyter bättre an” till mamman då hon bär på barnet under graviditeten, föder och ammar det – men det spelar ingen roll för anknytningens kvalitet. Ju fler trygga vuxna barnet har desto mer stärks familjen och kommande generationer.

En trygg bas nämndes tidigare, och det innebär att vårdnadshavaren utgör en trygg bas för barnets utforskarvilja samt en ”säker hamn” dit barnet kan återvända om något skrämmande skulle hända. Tack vare den trygga basen vågar barnet utforska omvärlden och utveckla sin kompetens. (Karlsson, 2012, s. 67; Broberg et al., 2023, s. 44, 50)

Om barnet får trygghet och beskydd då det söker närhet hos vårdnadshavaren kallas anknytningen *trygg*, medan den benämns *otrygg* om detta inte sker. (Broberg et al., 2023, s. 35)

Om anknytningsrelationen är otrygg påverkar det barnets utforskande negativt, till följd av att barnet inte kan lita på att vårdnadshavaren finns tillgänglig vid behov. Då kan barnet

antingen klamra sig fast vid vårdnadshavaren och på så sätt aldrig lämna den trygga basen, eller bete sig som att den säkra hamnen inte behövs eftersom barnet upplever ökad trygghet utan den. (Karlsson, 2012, s. 68–69; Broberg et al., 2023, s. 45)

Anknytning utvecklas olika beroende på hur vårdnadshavaren tolkar och besvarar barnets behov av beskydd, tröst och trygghet. Om dessa tillgodoses vågar barnet utforska omvärlden. I bästa fall kan barnet ha en trygg anknytning till båda vårdnadshavare, en trygg anknytning till en och en otrygg till den andra, eller i värsta fall en otrygg anknytning till båda. (Bowlby, 2010, s. 32–33; Broberg et al., 2023, s. 30–31)

För stabilitet i en anknytningsrelation får inga långvariga eller påtagliga förändringar i tillgängligheten mellan barn och vårdnadshavaren ske. Långvariga negativa förändringar kan t.ex. vara dödsfall, en kaotisk skilsmässa eller separation från vårdnadshavaren. Ett exempel på en positiv långvarig förändring kan däremot vara en stabil fosterhemsplacering för ett barn som inte blivit väl omhändertaget tidigare. (Broberg et al., 2023, s. 103–104)

För barnet är anknytningen den viktigaste aspekten av relationen och trots att den fortsätter livet ut blir den mindre viktig då barnet utvecklas känslomässigt, kognitivt och socialt. Anknytningen blir inte mindre betydelsefull – den behövs fortfarande i stunder av "fara" – men barnet vågar hantera allt fler obehagliga situationer själv utan att anknytningssystemet aktiveras. (Broberg et al., 2023, s. 35)

4.2 Främmandesituationen och anknytningsmönster

För att utveckla en anknytning krävs regelbunden fysisk kontakt, vilket innebär att barnet också kan knyta an till en olämplig eller vanvårdande vårdnadshavare. Det är i princip bara ett barn som "går från famn till famn" som inte utvecklar någon anknytningsrelation. (Killén, 2014, s. 13; Broberg et al., 2023, s. 48)

För att testa kvalitén på en anknytning och kunna klassificera olika anknytningsstilar utvecklade Ainsworth ett test: *Främmandesituationen*, där man undersöker samspelet mellan barn under två år och deras vårdnadshavare. Det går ut på att vårdnadshavaren och barnet kommer in till ett främmande rum med leksaker. (Killén, 2014, s. 32; Broberg et al., 2023, s. 48–49; Hedenbro & Lidén, 2024, s. 26). Testet tar ca 20 minuter och går till så här:

Vårdnadshavaren och barnet bekantar sig med rummet och utforskar leksaker. En främling kommer in; i början sitter hen tyst, samtalar sedan med vårdnadshavaren och leker slutligen med barnet. Vårdnadshavaren lämnar därefter barnet själv en stund med främlingen (separation 1), sedan återkommer vårdnadshavaren och främlingen lämnar rummet (återförening 1). Därefter lämnar snart vårdnadshavaren barnet själv (separation 2). Främlingen kommer då in i rummet och blir kvar med barnet en stund. Vårdnadshavaren återkommer och främlingen lämnar slutligen rummet (återförening 2). (Broberg et al., 2020, s. 139–142)

Det som Ainsworth observerade under testet var barnets strategi för hur det kontrollerade att vårdnadshavaren var nära, och hur barnet skyddade sig mot upplevt hot. Reaktionerna på separationerna och återföreningarna reflekterar anknytningskvaliteten. På basis av detta kom Ainsworth fram till tre olika *anknytningsmönster* som barnet kan ha: *trygg*, *undvikande* och *ambivalent* anknytning. Dessa mönster har senare kompletterats med det fjärde och sista: *desorganiserad* anknytning. Det finns alltså ett tryggt anknytningsmönster och tre otrygga. (Killén, 2014, s. 32; Broberg et al., 2023, s. 49)

Anknytningsmönstret bygger grunden för *inre arbetsmodeller*, d.v.s. barnet får förväntningar om hur relationer fungerar och på sin egen självbild, baserade på vårdnadshavarens reaktioner. Ett tryggt anknutet barn utvecklar en positiv självbild: "Jag räcker till och man tycker om mig". Barnet får också en bild av att andra människor är pålitliga och trygga. Ett otryggt anknutet barn, däremot, utvecklar en negativ självbild: "Jag duger ej och man ogillar mig". Då får barnet en bild av att andra människor är opålitliga och otrygga. (Folkman, 1998, s. 186; Jerlang et al., 2008, s. 165)

Det är möjligt att ändra på sitt anknytningsmönster, men ju längre tid som går desto mer svårföränderligt är det. Det krävs mer för att ändra på invanda mönster. (Broberg et al., 2023, s. 103)

Anknytningsmönster brukar t.ex. kvarstå för att vårdnadshavarens sätt att behandla barnet oftast fortsätter på samma sätt. Dessutom tenderar mönstret att bli självförlängande; ett tryggt anknutet barn är ofta gladare och mer lättskött, vilket innebär att vårdnadshavaren är tacksam för att barnet är mindre krävande. Ett otryggt anknutet barn är dock oftare gnälligare och nere, vilket kan framkalla negativa reaktioner från vårdnadshavaren så en ond cirkel uppstår och den otrygga anknytningen förblir. (Bowlby, 2010, s. 152)

Däremot kan man genom förebyggande och behandlande insatser undvika att barnet utvecklar en otrygg anknytning i första taget. Genom familjearbete och handledning kan man stöda och uppmuntra vårdnadshavarnas lyhördhet för barnets behov och deras beteende gentemot barnet. (Hwang & Nilsson, 2019, s. 201)

4.2.1 Trygg anknytning

För att utveckla en trygg anknytning behöver barnet erfara att vårdnadshavaren hör, förstår och hjälper, samt att barnet kan lita på hen och veta att hen inte plötsligt försvinner. Detta mönster utvecklas då vårdnadshavaren är konsistent tillgänglig, lyhörd och kärleksfull då barnet söker trygghet och tröst. (Bowlby, 2010, s. 149; Broberg et al., 2023, s. 49–50)

Detta barn upplever en trygghetskänsla som gör att det vågar utforska världen omkring sig. Det vet att det alltid kan återvända till den säkra hamnen för att få beskydd om behovet uppkommer. Då barnet upplever otrygghet slås anknytningssystemet på och det söker sig till vårdnadshavaren, som ger skydd. (Karlsson, 2012, s. 68; Broberg et al., 2023, s. 49)

I metoden Främmandesituationen reagerade dessa barn på separationerna antingen med gråt och försök att följa efter vårdnadshavaren, eller genom att acceptera främlingen och våga leka med hen. Vid återföreningen ville de gråtande barnen söka trygghet hos vårdnadshavaren, medan de som lekte med främlingen log och visade att de uppskattade att vårdnadshavaren var tillbaka. (Broberg et al., 2020, s. 142–143). Detta påvisar att ett tryggt anknutet barn blir ledset då vårdnadshavaren lämnar och barnet slutar utforska, men sedan välkomnar barnet vårdnadshavaren tillbaka, får tröst och fortsätter sedan utforskandet. (Killén, 2014, s. 34)

En trygg anknytning skyddar inte nödvändigtvis barnet för problem i livet, men den är kopplad till bättre förutsättningar för att barnet lär sig känna igen, uttrycka och reglera känslor samt social flexibilitet och bättre funktioner för minne, inlärning, självkontroll, konfliktlösning och stressanpassning. (Backman et al., 2009, s. 24–25; Karlsson, 2012, s. 73–74; Killén, 2014, s. 35)

Ca 60–70% av barn i västerländska länder utvecklar en trygg anknytning till åtminstone en vårdnadshavare. (Broberg et al., 2023, s. 50)

4.2.2 Undvikande anknytning

Barnet utvecklar en undvikande anknytning då det får erfarenheter av att vårdnadshavaren inte hör, hänvisar det till någon annan eller öppet nekar signalerna på rädsla eller ledsamhet. Barnet behöver fortfarande närhet, men detta anknytningsmönster lär barnet att det är bättre att inte uttrycka sina behov av tröst eller omvårdnad, för då kan distansen till vårdnadshavaren öka ännu mer. Barnet gnäller inte över vad vårdnadshavaren definierar som "små saker" utan behåller dessa behov för sig själv. (Karlsson, 2012, s. 69; Killén, 2014, s. 36; Broberg et al., 2023, s. 50–51)

Detta barn förväntar sig att bli bortstött då det söker tröst och beskydd och söker därför inte kontakt. Barnet lär sig att det är bättre att hantera obehagliga situationer på egen hand, även sådana det inte är redo för. (Broberg et al., 2023, s. 51)

Det kan vara svårt att bemöta detta barns behov, för att de inte syns. Det finns en risk för att vuxna enbart tillgodoser de behov som barnet faktiskt visar. Då stärks anknytningsmönstret i stället för bryts. (Hedenbro & Lidén, 2024, s. 196)

I Främmandesituationen utforskade dessa barn självständigt oberoende om vårdnadshavaren var där, även om leken inte var särskilt glädjefylld. De grät oftast inte under separationen och vid återföreningen sökte de heller inte kontakt, nästan som att de inte hade något behov av att använda vårdnadshavaren som en trygg bas. Anknytningsbeteendet visade sig helt enkelt inte. Dessa barn verkade mer intresserade av leksakerna än anknytningspersonen. (Killén, 2014, s. 35; Broberg et al., 2020, s. 143)

Utvecklingsmässigt är det stor risk för att det undvikande anknutna barnet håller sina egna känslor borta och strävar till att leva livet utan kärlek och assistans från andra, i ett försök att bli känslomässigt självförsörjande. Barnet tenderar också att få svårt för att känna empati inför andras känslomässiga behov. (Backman et al., 2009, s. 25–26; Bowlby, 2010, s. 150)

Omkring 20% av västerländska barn utvecklar en undvikande anknytning till åtminstone en vårdnadshavare. (Broberg et al., 2023, s. 51)

4.2.3 Ambivalent anknytning

Om vårdnadshavaren är oförutsägbar i samspelet med barnet, alltså tillgodoser barnets behov bara ibland, utvecklar barnet en ambivalent anknytning. Barnet vet inte om vårdnadshavaren kommer besvara barnets behov. Ofta tillgodoser vårdnadshavaren behoven på sina egna villkor – det egna känsloläget går före barnets. Då får barnet erfarenheter av att det själv inte kan påverka samspelet med vårdnadshavaren. Osäkerheten på om vårdnadshavaren kommer vara tillgänglig och stöttande vid behov gör barnet benäget för separationsångest och varsamt för att utforska. (Bowlby, 2010, s. 149–150; Karlsson, 2012, s. 69; Broberg et al., 2023, s. 51)

I Främmandesituationen maximerade dessa barn anknytningsbeteendet. De var passiva i utforskandet även då vårdnadshavaren var där, och blev sedan mycket upprörda vid separationen. Vid återföreningen pendlade barnen mellan behovet av tröst samtidigt som de argt avvisade vårdnadshavarens försök till kontakt. Anknytningssystemet slogs inte av genom tröst. Dessa barn verkade mer intresserade av anknytningspersonen än leksakerna. (Broberg et al., 2020, s. 144)

Resultatet av detta anknytningsmönster kan vara att barnet blir skyggt, passivt och känner en oförmåga att påverka. Eller så kan barnet tvärtom klänga sig fast vid vårdnadshavaren och bevaka varje steg hen tar, för att få den närhet som krävs för att barnet ska känna trygghet. I framtiden riskerar barnet att få en bristfällig självkänsla, problem med självkontrollen och inlärningssvårigheter. (Backman et al., 2009, s. 26; Karlsson, 2012, s. 69; Broberg et al., 2023, s. 52)

I västvärlden utvecklar ca 10% av barnen en ambivalent anknytning till åtminstone en vårdnadshavare. (Broberg et al., 2023 s. 52)

4.2.4 Desorganiserad anknytning

Trygg, undvikande och ambivalent anknytning är *organiserade* (barnet har lärt sig hur vårdnadshavaren brukar reagera), och är varianter av en normal utveckling. Desorganiserad anknytning, däremot, är en avsaknad av ett tydligt anknytningsmönster. (Karlsson, 2012, s. 74; Broberg et al., 2020, s. 180–182)

Ett desorganiserat anknutet barn har ofta upplevt vårdnadshavaren som skrämmande. Detta kan t.ex. ske då vårdnadshavaren är fysiskt eller psykiskt otillgänglig under en längre tid, eller vid fysiska, psykiska eller sexuella övergrepp. Närhet till vårdnadshavaren skapar rädsla i barnet i stället för trygghet. Då kopplar barnet sig ur anknytningssystemet och den känslomässiga utvecklingen skadas. (Karlsson, 2012, s. 69; Killén, 2014, s. 39; Broberg et al., 2023, s. 53)

Detta barn kan bete sig motsägelsefullt, särskilt vid separation och återförening. T.ex. kan barnet först söka närhet för att sedan springa bort då vårdnadshavaren ser barnet, och extrem ledsamhet kan övergå till total orörlighet. Dessa kallas för *konfliktbeteenden* och de saknar mening och är förvirrande. (Killén, 2014, s. 39)

I Främmandesituationen betedde sig dessa barn väldigt vilsna och förvirrade och de uttryckte sig på många olika sätt utan en tydlig strategi. Det blev svårt för forskarna att hitta gemensamma kriterier för denna typ av anknytning. (Broberg et al., 2020, s. 182–183)

I ett praktiskt exempel kan barnet gråta samtidigt som det leker med ryggen mot vårdnadshavaren. Gråten uttrycker en önskan om tröst, men barnet klarar inte av att söka närhet eller flytta fokus till något som kan hjälpa. Anknytningssystemet slås på och barnet vill söka tröst hos vårdnadshavaren, men eftersom hen är lika skrämmande för barnet som det upplevda hotet försätts barnet i en ständig konflikt där det inte vet vart det ska vända sig. Situationen i hjärnan blir kaotisk. (Killén, 2014, s. 40; Broberg et al., 2020, s. 182; Broberg et al., 2023, s. 53)

Enstaka händelser där barnet blir skrämt av vårdnadshavaren kan många barn råka ut för utan att det sätter sina spår. Då beteendet upprepas och vårdnadshavaren inte ber om förlåtelse rubbas tilliten och anknytningen blir desorganiserad. (Broberg et al., 2023, s. 54)

Desorganiserad anknytning kan leda till senare livsproblem i form av kamratsvårigheter och olika beteendeproblem, eftersom barnet tror att människor är opålitliga. (Karlsson, 2012, s. 69–70; Broberg et al., 2023, s. 54)

Ca 10–15% av västerländska barn utvecklar denna typ av anknytning. Den är ofta resultatet av faktorer i familjen såsom hemlöshet, fattigdom, våld, psykisk ohälsa eller missbruk. (Karlsson, 2012, s. 70–71)

4.3 Separationer

Barn reagerar starkt på separation, för att under jägar- och samlartiden bar modern på barnet dygnet runt de första åren och det var samma människogrupp som barnet blev omhändertaget av. Barnet lärde sig identifiera vad som är farligt, t.ex. obekanta platser och ansikten, plötsliga förändringar i omgivningen och ensamhet. Under den jämförelsevis korta tiden som vi nu lever på ett annorlunda sätt har evolutionen inte hunnit ändra på detta. (Broberg et al., 2023, s. 59–60)

Tidigare nämndes Joyce Robertson och hennes make James, vilka filmade barns reaktioner då de blev inlagda på sjukhus eller barnhemsplacerade. Filmerna visar att barn upp till tre år reagerade enligt en sekvens på tre olika beteenden vid separationen: *protest*, *sorg* och *losskoppling*. (Broberg et al., 2023, s. 56)

Vid protest visade barnen upp en överraskad ilska. De skrek och sökte efter vårdnadshavaren. För barnen var situationen obegriplig och de avvisade institutionsvårdarna om de närmade sig. Detta var dock ansträngande och då de inte fann vårdnadshavaren övergick protestfasen i sorg, tidigast efter några timmar och senast efter några dagar. (Jerlang et al., 2008, s. 159; Broberg et al., 2023, s. 56)

I sorgfasen blev barnen apatiska, gråten tystare och de kröp ihop i ett hörn eller under en säng, gärna med något gosedjur som tröst. De tog inte emot tröst av främlingar och ville varken äta eller sova. Anknytningssystemet var påslaget p.g.a. separationen, men det fanns ingen känd person som kunde ge dem trygghet för att slå av anknytningssystemet. (Jerlang et al., 2008, s. 159; Broberg et al., 2023, s. 57)

Efter några dagar övergick sorgfasen till losskoppling: barnen började koppla ur sitt anknytningssystem. De började äta, accepterade kontakt med personalen och kunde även leka med de andra barnen ibland. Denna förändring gjorde att vårdnadshavaren sporrades till att inte hälsa på barnet, för då återgick det till protest- och sorgfaserna. Priset av losskopplingen var dock att barnen slutade möta vårdnadshavarens blick när hen hälsade på mycket senare, de visade varken positiva eller negativa djupa känslor som de tidigare kunnat och de brydde sig inte då vårdnadshavaren lämnade. Barnen till synes ”anpassade sig” men det betyder att de innerst inne var apatiska. Barnen klippte av det psykologiska bandet till vårdnadshavaren. Losskoppling blev barnets sista alternativ, eftersom ett

långvarigt påslaget anknytningssystem utan en trygg bas är påfrestande och leder till aggression mot andra. (Jerlang et al., 2008, s. 159–160; Broberg et al., 2023, s. 57–61)

En positiv sak med losskoppling är att barnet rent praktiskt kan ta emot det som andra vuxna kan erbjuda. Det negativa priset är dock stort; om barnet inte knyter an till en ny person riskerar barnet få stora svårigheter i framtiden, ofta i form av en uppförandestörning och likgiltighet inför andras lidande. (Broberg et al., 2023, s. 57–58)

För att undersöka varför barnen reagerade så starkt provade Robertson att vara fosterhem åt några barn genom planerade separationer, d.v.s. barnen och vårdnadshavarna besökte henne några gånger och blev ”inskolade”. Vid själva fosterhemsplaceringen fick barnen ta med sig minnessaker hemifrån. Resultatet var att dessa barn nog också reagerade på separationen, men mildare än hos barn som plötsligt blev omhändertagna i institutionsmiljö. Därför konkluderade Bowlby och Robertson att det inte bara är separationen i sig som inverkar på reaktionen, utan också hur omhändertagandet ser ut. (Broberg et al., 2023, s. 58–59)

Forskningen som Robertson gjorde visar alltså att separationer kan underlättas genom att inte vara för abrupta eller obegripliga för barnet. Ersättare till vårdnadshavaren kan introduceras så de blir en del av barnets näromgivning. (Broberg et al., 2023, s. 61)

Nuförtiden är småbarnspedagogik ett stöd till barnfamiljer. Även för barn som spenderar dagen på daghem är de primära vårdnadshavarna viktigast i deras liv. Så länge den trygga basen först etableras i småbarnspedagogiken finns det inga forskningsresultat som pekar på att kortvariga separationer påverkar barn negativt, till skillnad från långvariga separationer. Saker som kan påverka dagliga separationer är hur de ser ut, hur introduktionen till småbarnspedagogiken går till, hur länge barnen vistas på daghemmet och själva kvalitén på omsorgen de får. Även sådant som ålder, temperament, eventuella stödbehov, familjesituation och rutiner spelar roll. (Backman et al., 2009, s. 34; Broberg et al., 2023, s. 62)

5 Anknytning inom småbarnspedagogiken

Vi förstår nu hur anknytningen till vårdnadshavaren kan se ut. I detta kapitel redogörs det för hur anknytning kan se ut inom småbarnspedagogiken.

5.1 Småbarnspedagogik

Daghemmet är en viktig plats för många barn och en kvalitativ småbarnspedagogik utgör ett gott komplement för deras välmående. År 2023 deltog 42% av finländska barn under tre år i småbarnspedagogiken och hela 90% av barnen mellan 3–5 år. (Broberg et al., 2023, s. 21; Statistikcentralen, 2024)

Barn som behöver särskilt stöd och de vars vårdnadshavare gränsar till att inte kunna ta hand om dem mår bättre av att få vara i en kvalitativ daghemsmiljö. Det är personalens och vårdnadshavarens uppgift att observera hur småbarnspedagogiken fungerar för det enskilda barnet. (Broberg et al., 2023, s. 33–34)

Småbarnspedagogiken bygger grunden för barnets framtida förhållningssätt till auktoriteter. Det börjar med vårdnadshavaren och därtill personalen inom småbarnspedagogik, lärare i skolan och chefer på jobb. Dessutom läggs grundstenarna för jämbördiga relationer senare i livet, såsom i kompiskretsen, på skolgården och med kollegor. Genom att barnen interagerar med olika personer i olika miljöer lär de sig hur man uppför sig i olika situationer. (Hwang & Nilsson, 2019, s. 254; Broberg et al., 2023, s. 92–93)

5.2 Anknytningen till personalen

Då barnet börjar inom småbarnspedagogiken utvecklas de sociala relationerna till att omfatta fler människor än den egna familjen. En amerikansk antropolog, Sarah Hrdy, myntade begreppet *allföräldraskap*, som innebär att andra vuxna än de biologiska föräldrarna kompletterar deras insatser. Personalen inom småbarnspedagogik blir en naturlig del av allföräldraskapet. (Broberg et al., 2020, s. 40; Broberg et al., 2023, s. 66–67)

Ett annat begrepp är *samföräldraskap*, som innebär att vårdnadshavarna stöttar varandras uppfostringsansträngningar. Detsamma gäller för personalsamarbetet på en daghemsavdelning. Relationerna mellan personalen underlättas om de stödjer varandra, har liknande uppfostringsstilar och värderingar, fördelar ansvar och arbetsuppgifter och löser konflikter sinsemellan utan att dra in barnen. (Broberg et al., 2020, s. 56–57; Broberg et al., 2023, s. 89–90)

En anknytningsrelation tar tid att utveckla, åtminstone sex månader, och barn brukar knyta an till högst en person i personalen. Med tiden kan barnet utveckla anknytning till personalen, förutsatt att personalsituationen är stabil. En del barn spenderar mer tid med dem än med sin vårdnadshavare och ibland känner personalen barnet bättre än vårdnadshavaren. För barn med otrygga familjerelationer är personalen särskilt viktig och det är idealt om dessa barn har åtminstone en anknytningsperson i personalen. (Killén, 2014, s. 15, 51; Broberg et al., 2023, s. 36–37, 70, 73)

Varje gång ett barn börjar inom småbarnspedagogiken kommer det in med sin egen inre arbetsmodell. Ett tryggt anknutet barn överför oftast det anknytningsmönstret till någon i personalen. Ett otryggt anknutet barn tror antingen att det inte ska kräva så mycket, eller tvärtom, att det måste tävla om uppmärksamhet eller så blir det fastfruset eller skriker för småsaker. Barnet förväntar sig att personalen kommer skapa otrygghet, och tillrättavisningar och uppmaningar blir bevis för att vuxna är elaka och det bästa vore att inte närma sig någon. Personalens viktiga uppgift här är att ge barnet de erfarenheter som behövs för att fungera som motvikt för familjerelationen. Är vårdnadshavaren osäker och förutsägbar behöver personalen vara vänlig, förutsägbar och gränssättande men inte avvisande. Är vårdnadshavaren dominant och auktoritär behöver personalen vara vänlig och emotionellt tillgänglig. Detta bör tillämpas långsiktigt och konsekvent. (Folkman, 1998, s. 187–188; Killén, 2014, s. 16, 130–135; Broberg et al., 2023, s. 55–56)

5.3 Bedömning av barns anknytning

Man använder Främmandesituationen som metod för att bedöma barns anknytningsmönster. Den kräver särskild utbildning och omfattande träning, vilket innebär att personalen inom småbarnspedagogik, utan denna utbildning, inte kan bedöma enskilda barns anknytningsmönster. (Broberg et al., 2020, s. 150; Broberg et al., 2023, s. 55)

Däremot har personalen stor nytta av anknytningskunskaper. De kan ta fasta på anknytningsteorin genom samspel med barnen och diskussioner i teamet. Personalen kan observera hur barnet betar sig med vårdnadshavaren vid överlämning och hämtning, samt hur barnet reagerar på stressfyllda situationer. Genom denna kunskap kan personalen ha en uppfattning om hur man stöder barnet bäst så anknytningssystemet går i viloläge och barnet kan delta i verksamheten. (Killén, 2014, s. 31; Broberg et al., 2023, s. 55)

5.4 Tecken på anknytningsmönster inom småbarnspedagogiken

Personalen vet sällan allt om barnets hemförhållanden, utan drar slutsatser utgående från barnets behov på daghemmet, observationer, vad vårdnadshavaren och barnet berättar samt hur föräldraskapet fungerar vid överlämning och hämtning. Gällande föräldraskapet kan man t.ex. observera om vårdnadshavaren kommer in på avdelningen eller håller sig på avstånd, hur barnet och vårdnadshavaren pratar sinsemellan, om barnet är förväntansfullt eller oroligt då det närmar sig hämtning och hur barnet reagerar på den. (Killén, 2014, s. 32; Broberg et al., 2023, s. 267–268)

Man kan även se tecken på ett barns anknytningsmönster på hur det betar sig.

Ett tryggt anknutet barn söker och accepterar tröst av personalen då anknytningssystemet slås på. Barnet kan be om hjälp, har lättare för att följa uppmaningar och visar tecken på skuld, skam eller ånger vid tillrättavisning. Barnet klarar smidigare av övergångar från en aktivitet till en annan. Barnet kan även spontant krama om och gosa med den i personalen det känner bäst, och visa positiva känslor till personalen vid överlämningen på morgonen. (Broberg et al., 2023, s. 78–80)

Ett undvikande anknutet barn biter däremot ihop då anknytningssystemet slås på. Om personalen ändå försöker trösta drar sig barnet undan. Om det skadar sig allvarligt kan barnet söka upp en vuxen, men då för praktisk hjälp i stället för emotionellt stöd. Barnet verkar vara mer intresserad av leksaker än känslomässig kontakt och om en vuxen närmar sig kan barnet låtsas om att det inte har hört eller förstått inbjudan till samspel. Barnet bryr sig inte om att dela sina prestationer med någon annan. Dessa barn klarar sig till synes på egen hand. (Broberg et al., 2023, s. 81–82)

Ett ambivalent anknutet barn söker tröst då anknytningssystemet slås på, men blir inte tröstad av närkontakten. Barnet slingrar sig ur den vuxnas famn för att ställa sig bredvid och gråta. Barnet har även svårt för att följa rutiner och tillsägelser leder ofta till konflikter. Överlämningen på morgonen kan bli utdragen och emotionell - ofta måste personalen avbryta avskedet så vårdnadshavaren får åka i väg. Detta barn kan vara gnälligt under stora delar av dagen utan någon klar orsak till humöret och tenderar att väcka irritation snarare än medkänsla. (Broberg et al., 2023, s. 82–83)

Ett desorganiserat anknutet barn följer inget tydligt mönster. Detta barn kan vara på sin vakt för att det inte vet vad som kommer hända. Barnet saknar en bild av vad man ska förvänta sig då anknytningssystemet aktiveras och små signaler eller yttre situationer kan orsaka explosiva reaktioner. (Broberg et al., 2023, s. 270)

6 Arbetsmetoder

Här behandlar jag konkreta arbetsmetoder som personalen inom småbarnspedagogik kan använda sig av för att öka trygghetskänslan, speciellt för barn med otrygga familjerelationer. Det finns många arbetsmetoder och jag kan omöjligt ta upp alla, så därför har jag valt ut de som verkar vara de mest etablerade.

6.1 Inskolning

För att förenkla anpassningen från hemmiljön till den småbarnspedagogiska verksamheten finns det inskolning. Syftet är att acklimatisera barnet med den nya miljön och ge det möjlighet att bekanta sig med personalen som finns som trygga vuxna medan vårdnadshavaren är borta. (Killén, 2014, s. 127; Broberg et al., 2023, s. 153–154)

Huvudsakligen används den *traditionella modellen* vid inskolningen. Då vänjs barnet in under ca två veckors tid. Vårdnadshavaren fungerar som en trygg bas medan barnet den första veckan utforskar daghemsmiljön, människorna och rutinerna. Den andra veckan lämnar vårdnadshavaren barnet själv med personalen under korta stunder som tidvis förlängs. (Broberg et al., 2023, s. 154–155)

Har man möjlighet kan man introducera barnet till en utsedd "kontaktperson" i personalen som barnet kan forma en trygg relation till. Före bör man utreda vem som passar bäst för rollen; vem har bäst förmåga att ta sig an barnet? Kanske alla får i uppgift att engagera sig i barnet? Vissa enheter utser inte alls en kontaktperson med resonemanget att barnet måste känna sig tryggt med alla i personalgruppen. (Folkman, 1998, s. 189; Killén, 2014, s. 128; Broberg et al., 2023, s. 156–157, 163). Jag återkommer till kontaktpersonen i kapitel 6.3 där jag beskriver egenvårdarmodellen.

Ur ett anknytningsperspektiv är det viktigt att inskolningen fungerar. Personalen bör, med stöd av vårdnadshavaren, sporra barnet till att utveckla en trygg relation till dem. Medan den utvecklas bör tiden barnet spenderar på daghemmet hållas till 3-5h per dag. Barnet kommer vänja sig vid separationer, först med korta stunder som successivt ökas till några timmar för att ge barnet erfarenheter av att personalen finns för att ge trygghet. Personalgruppen får inte heller vara överbelastad i personaldimensioneringen. (Broberg et al., 2023, s. 163–164)

Övergången till småbarnspedagogiken kan vara svår för både barnet och vårdnadshavaren. För att mjuka upp den välkomnar många daghem egna snuttefiltar eller nallar, vilka kan stanna kvar i barnets egen hylla och den bekanta doften av hemma finns som tröst vid behov. (Broberg et al., 2023, s. 182)

Många enheter har även ett möte med vårdnadshavaren före inskolningen. Där kan man ta upp barnets intressen och dagliga vanor och även informera familjen om verksamhetens rutiner. Ett möte mellan dem visar på att personalen bryr sig om barnet och dess behov, samt ger vårdnadshavaren en inblick i verksamheten samtidigt som personalen får förståelse för barnet och var det kommer ifrån. (Broberg et al., 2023, s. 165)

6.2 Struktur, rutin och regler

Struktur och rutiner utvecklar barnets emotionella, kognitiva och sociala färdigheter. Barnet känner sig tryggast om det kan förutse vad som kommer ske under dagen, och om det är tydliggjort, t.ex. genom ett dagsschema, minskar störningsbeteenden och trotsutbrott. (Backman et al., 2009, s. 76; Hejlskov Elvén & Edfelt, 2017, s. 35)

Obegripliga regler är svåra att följa, därför är det viktigt att personalen berättar vad man förväntar sig av barnet beteendemässigt. En vuxen kan demonstrera önskvärt beteende utifrån reglerna och samtidigt demonstrera vad som händer om man överträder dem. (Backman et al., 2009, s. 77; Hejlskov Elvén & Edfelt, 2017, s. 33)

6.3 Egenvårdarmodellen

Egenvårdarmodellen innebär att varje barn blir tilldelad en *egenvårdare* i personalgruppen, som finns till särskilt för barnet. Egenvårdaren ska fungera som en trygg bas och säker hamn

medan vårdnadshavaren är borta. Målet är inte nödvändigtvis att barnet ska knyta an till egenvårdaren, utan hen ska svara mot barnets behov av trygghet. Egenvårdarens uppgifter inkluderar att bekanta sig med vårdnadshavaren, göra hembesök och intervju hos familjen och i allmänhet stöda barnet. (Backman et al., 2009, s. 38–39, 59)

Hembesöket och intervjun går till så att egenvårdaren åker hem till familjen redan innan barnet börjar inom småbarnspedagogiken. Målet är att skapa en god kontakt till familjen, lägga grunden för en pålitlig relation, samla information om barnet och förmedla professionalitet till vårdnadshavaren. Där får de möjlighet att prata om sitt barn med den framtida egenvårdaren, och egenvårdaren får värdefull information om barnet, t.ex. styrkor och intressen, vilka hen kan använda sig av i verksamheten. (Backman et al., 2009, s. 94–96)

Egenvårdaren är inte alltid på plats, i och med sjukdom, semester o.s.v., så det är viktigt att man inom personalgruppen fortlöpande diskuterar barnet och familjen så kollegorna är medvetna om barnets specifika situation och behov. Trots egenvårdarsystemet är det fortsättningsvis hela teamets ansvar att vara trygga vuxna. (Backman et al., 2009, s. 38)

Egenvårdarmodellen är bra på många sätt, men det finns också brister. Dessa brukar ske i verksamhetskulturen och är inte nödvändigtvis unika för egenvårdarmodellen. Kanske kommer inte egenvårdaren och barnet överens rent personlighetsmässigt, barngruppen är så stor och utmanande att man inte hinner bemöta barnet enskilt eller så har egenvårdaren inte tillräcklig utbildning. Det finns nog lösningar på de flesta problem. Ett alternativ kan vara att samma barn har två egenvårdare i stället för en, för att fördela ansvaret i personalen. Ett annat kan vara att det i huvudsak är de barn med otrygga familjerelationer som får en egenvårdare, för att hen verkligen ska få tid med dem. (Backman et al., 2009, s. 44–46)

6.4 Smågruppsarbete

I smågruppsarbete delar man in barngruppen i mindre grupper i olika rum enligt aktivitet. Man behöver inte göra smågruppsarbete hela tiden, utan man kan även träna på att vara i stor grupp t.ex. vid morgonsamlingen eller gymnastikstunden. (Backman et al., 2009, s. 58)

Smågruppsarbete är av stor betydelse på större daghem som har många barn, vuxna och olika vikarier, vilka kan skapa en otrygghetskänsla i barnet. Idén för smågruppsarbete ligger i att barnet kan ha svårt för att fungera i en större grupp och det kan vara utmanande att ta emot instruktioner riktade till hela barngruppen. (Backman et al., 2009, s. 57–58)

Otrygghet hos barn kan leda till oljud och spring av och an. Vissa barn reagerar på otrygghet genom att dra sig undan medan andra är trotsiga och retas. Smågruppsarbete kan öka tryggheten och lugna ner dessa situationer. (Backman et al., 2009, s. 58)

Egenvårdarmodellen möjliggör naturliga smågrupper, men det är inget som krävs för smågruppsarbete. Egenvårdaren brukar ha mellan 3–7 barn och i smågruppen kan barnen bekanta sig väl med varandra. Gruppen är så pass liten att barnen kan känna mer trygghet och fokus ligger på aktiviteter, fri lek och temalekar på tumanhand. Dessutom stör sig varken personalen eller barnen på varandra då man delar upp sig i olika rum. (Backman et al., 2009, s. 57–58)

Tidigare ordnades smågruppsarbete endast för barn med särskilda behov, men nu vet man att övningar i liten grupp är nyttigt för alla barn. (Backman et al., 2009, s. 69)

6.5 Samarbete

Målet med samarbete mellan personal och vårdnadshavare är att man tillsammans förbinder sig till att gynna barnets uppväxt, utveckling och lärande. Man bör informera varandra om barnets vardag och välbefinnande. Personalen bör visa att man uppskattar barnet även om det inte alltid beter sig som man förväntar sig. Vårdnadshavaren mår bra av att veta att personalen gillar barnet och att de är omtycka och välkomna. (Folkman, 1998, s. 159; Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 36–37)

Samarbetet är speciellt viktigt vid övergångsskeden, t.ex. då barnet börjar i småbarnspedagogiken eller byter daghem. Då barnets plan för småbarnspedagogik utarbetas är diskussionen med vårdnadshavaren av stor betydelse. (Utbildningsstyrelsen, 2022, s. 37). I kapitel 6.1 och 6.3 beskrevs möten med vårdnadshavaren innan barnet börjar inom småbarnspedagogiken, men det är viktigt att kontakten inte börjar och slutar där utan att en regelbunden dialog upprätthålls. (Killén, 2014, s. 167)

I vissa fall är det svårt att prata med vårdnadshavaren. Det kan vara bråttom att hinna till jobbet vid överlämningen och sedan bråttom hem, eller så för och hämtar någon annan barnet så man knappt ser vårdnadshavaren. Ofta är det just barnet till denna typ av vårdnadshavare som personalen oroar sig för. Det är personalens ansvar att välvilligt och bestämt förmedla att man vill samarbeta för barnets bästa. (Killén, 2014, s. 167–168)

Notera att personalen kan vara orolig för ett barn trots att det inte verkar ha otrygga familjerelationer. Även i fungerande familjer kan kriser såsom sjukdom, arbetslöshet, skilsmässa och dödsfall uppstå och det är viktigt att våga ta det till tals. De flesta vårdnadshavare vill sitt barn väl, men alla har inte resurserna för det. (Folkman, 1998, s. 157; Killén, 2014, s. 17, 170)

Personalen samarbetar även mångprofessionellt, exempelvis med följande instanser: undervisningsväsendet, barnskyddet, socialvårdsinstanserna, rådgivningsverksamheten och hälso- och sjukvården. Självklart samarbetar man även med andra aktörer vid behov. (Lag om småbarnspedagogik, 2018/540, 7§)

Olika aktörer ser olika delar av barnets liv. Personalen inom småbarnspedagogik ser hur föräldraskapet fungerar vid överlämning och hämtning samt hur barnet samspekar med andra barn och vuxna. Barnpsykiatriska polikliniken observerar familjen i en terapeutisk miljö. Skolkuratoren möter barn med svårigheter som ofta beror på familjeförhållanden. Alla dessa instanser utgör en pusselbit av barnets liv och alla har olika mål. Tillsammans lägger de hela pusslet och jobbar för barnets goda utveckling och därför är tätt samarbete mellan instanser viktigt. Nätverksmöten mellan dessa är ett fuffigt verktyg, men i vissa fall kan tystnadsplikten mellan olika aktörer utgöra ett hinder för ett gott samarbete. (Killén, 2014, s. 188–190, 201)

7 Teorisammanfattning

Anknytningsteorins grundare är John Bowlby och Mary Ainsworth och den är den viktigaste psykologiska teorin som illustrerar hur barn i västvärlden förhåller sig till trygghet, relationer och självständighet.

Anknytning innebär att barnet söker trygghet, stöd och beskydd hos anknytningspersonen, vanligtvis vårdnadshavaren. Hen utgör en trygg bas för barnets utforskning av omvärlden samt en säker hamn dit barnet kan återvända i en hotfull situation.

Om barnet får trygghet och beskydd av vårdnadshavaren blir anknytningen trygg, medan den blir otrygg om inte. En otrygg anknytning påverkar barnet negativt, då barnet inte vågar utforska omvärlden och därmed utveckla sin kompetens.

Anknytning är en relationsspecifik process, därför kan barnet ha olika typer av anknytningsmönster till olika anknytningspersoner. Det finns fyra mönster: trygg, undvikande, ambivalent och desorganiserad. De första tre utgör mönster där barnet har lärt sig hur vårdnadshavaren brukar reagera på barnets behov och beter sig utefter det. En desorganiserad anknytning är dock avsaknaden av ett mönster, eftersom barnet inte kan förutse vad som kommer hända.

Barnet får en trygg anknytning om vårdnadshavaren hör, förstår och hjälper barnet regelbundet. Detta barn får en trygghetskänsla som gör att det utforskar världen och utvecklar sin kompetens. En trygg anknytning kopplas till bättre förutsättningar för livet, t.ex. i form av känslohantering och sociala funktioner. Ca 60–70% av barn utvecklar en trygg anknytning.

En undvikande anknytning utvecklas om vårdnadshavaren inte hör barnet, hänvisar det till någon annan eller nekar behovet av tröst. Barnet slutar ge uttryck för sina behov eftersom vårdnadshavaren ändå inte hjälper. En undvikande anknytning gör att barnet håller känslorna på avstånd. Ca 20% av barn utvecklar denna anknytning.

Barnet får en ambivalent anknytning då vårdnadshavaren är oförutsägbar och bara tillgodoser barnets behov ibland. Barnet vet inte om vårdnadshavaren kommer vara tillgänglig och osäkerheten skapar separationsångest och en passiv utforskning. Detta barn kan antingen bli passivt eller klängigt. Denna anknytning förknippas med bristfällig självkänsla, självkontroll och inlärning. Ca 10% av barn utvecklar en ambivalent anknytning.

En desorganiserad anknytning utvecklas om vårdnadshavaren konsekvent har betett sig skrämmande. Då kopplar barnet sig ur anknytningsystemet, vilket hämmar den känslomässiga utvecklingen. Barnet kan bete sig förvirrande och motsägelsefullt. En

desorganiserad anknytning leder till kamratsvårigheter och beteendeproblem i livet. Ca 10–15% av barn utvecklar denna anknytning.

I småbarnspedagogiken deltar majoriteten av finländska barn, och särskilt för barn med otrygga familjerelationer är den viktig. Personalen utgör viktiga potentiella anknytningspersoner och barn brukar knyta an till högst en i teamet. Ett tryggt anknutet barn har förmågan att överföra den trygga anknytningen till personalen medan ett otryggt anknutet barn förväntar sig att personalen kommer skapa otrygghet och betar sig utefter det. Personalens viktiga uppgift här är att ge barnet erfarenheter som fungerar som motvikt för familjerelationen. Det tar tid att förändra invanda mönster och personalen behöver agera långsiktigt och konsekvent.

Personalen kan inte utan särskild utbildning bedöma ett barns anknytningsmönster, men kunskap om anknytning är ett viktigt redskap för att stärka barnets trygghetskänsla. Tecken på barnets anknytning kan ses i samspelet mellan barnet och vårdnadshavaren t.ex. vid överlämning och hämtning, samt hur barnet reagerar i en stressig situation. Även i den dagliga verksamheten kan man se tecken:

Ett tryggt anknutet barn kan be om hjälp och spontant krama om personalen. Ett undvikande anknutet barn söker inte tröst och drar sig undan från samspel. Ett ambivalent anknutet barn blir inte tröstat trots närkontakt och är ofta gnälligt under dagen. Ett desorganiserat anknutet barn är konstant på sin vakt för att det inte vet vad som kommer hända, och små signaler eller yttre situationer kan orsaka explosiva reaktioner.

Det finns arbetsmetoder för att öka tryggheten i verksamheten. Dessa gynnar alla barn, men speciellt barn med otrygga familjerelationer. Inskolning gör anpassningen från hemmamiljö till daghemsmiljö lättare för både barnet och vårdnadshavaren. Rutiner ökar trygghetskänslan då barnet vet vad som kommer hända. Egenvårdarmodellen möjliggör kvalitetstid för det enskilda barnet. Smågruppsarbete minskar störningsmoment och ökar fokus på aktiviteten i fråga. Samarbete med vårdnadshavare och andra myndigheter främjar barnets holistiska utveckling och välmående.

8 Metod och tillvägagångssätt

I detta kapitel redogör jag för min forskningsmetod och hur arbetsprocessen för undersökningen har sett ut.

8.1 Kvalitativ metod

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ forskningsmetod, eftersom öppna frågor passar bäst för mitt forskningssyfte.

Den kvalitativa metoden, enligt Kvale & Brinkmann (2009, s. 17, 36) ämnar förstå världen ur respondenternas synvinkel och erfarenheter. Intervjun består av sju stadier:

1. *Tematisering* betyder formulering av syfte och forskningsfrågor, införskaffning av förkunskap om undersökningstemat och en inblick i olika intervju- och analystekniker, samt vilken teknik som passar bäst för forskningen. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 120)
2. *Planering* utgör förberedelserna inför intervjun. Dessa sju stadier ska tas i beaktande i planeringen. Frågor såsom vilka procedurer och tekniker forskaren vill använda och tidsplanen för vem och hur många man intervjuar fungerar som ledtrådar för planeringen. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 125–130)
3. *Intervjun* genomförs på basis av en intervjuguide, d.v.s. ett manus som forskaren har gjort upp. Man bör redogöra för undersökningens syfte för respondenterna och låta dem ställa frågor för att ge möjlighet att reda upp eventuella oklarheter. En fysisk intervju ger forskaren möjlighet att precisera de öppna frågorna och följdfrågorna så man fångar upp de svar som är relevanta för arbetet. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 139–140, 144, 150)
4. *Utskrift* innebär att forskaren skriver ut svarsmaterialet för att lättare kunna analysera det. Det är upp till forskaren hur detta genomförs, eftersom det finns skillnader i tal- och skriftspråk. Det ska framkomma i rapporten hur forskaren har valt att göra detta. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 196–197)

5. *Analys* utgör tolkningsarbetet. Forskaren bör hitta och använda den lämpligaste analysmetoden för sin undersökning för att se vad forskningen har gett för resultat. Analysen ska spegla respondenternas svar. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 210)
6. *Verifiering* betyder att forskaren kritiskt ska kontrollera sin analys för att motverka en felaktig tolkning. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 268)
7. *Rapportering* är redovisningen för resultatet. Forskaren har ett etiskt ansvar för hur det läggs fram; sättet som forskaren skriver på skapar en bild av verkligheten, och resultatet hen förmedlar bör vara rätta tolkningar av respondenternas svar. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 287, 292)

8.2 Tillvägagångssätt

För att få tag på populationen till min undersökning, i detta fall personal inom småbarnspedagogik (såsom lärare, socionomer, barnskötare, assistenter), använde jag mig av både *bekvämlighetsurval* och *kvoturval*. Bekvämlighetsurval innebär att forskaren lätt kan få tag på respondenterna, exempelvis för att de finns nära till hands eller så känner man dem från förut. Kvoturval betyder att forskaren väljer respondenter utifrån egenskaper de har. (Holme & Solvang, 1997, s. 183)

Bekvämlighetsvalet landade på kommuner som är geografiskt nära mig i Österbotten, och inkluderar bl.a. daghem jag har vikarierat på innan. Kvoturvalet landade på kommuner i Svenskfinland som använder egenvårdarmodellen i verksamheten, eftersom jag tog upp modellen som arbetsmetod i teorin. Jag har således fått respons både från daghem som använder egenvårdarmodellen och daghem som inte använder den alls.

Jag skrev en anhållan om forskningstillstånd (Bilaga 1) som jag skickade till cheferna för småbarnspedagogik i de olika kommunerna. När den godkänkts tog jag kontakt med daghemsföreståndarna för respektive enhet och bad dem vidarebefordra en enkät (Bilaga 2) med öppna frågor till personalen. Jag utformade enkäten efter Bell & Waters' (2016, s. 185–187) checklista.

En enkät har varit mer praktiskt genomförbar för mig, då jag inte har haft tid att schemalägga en intervju åt gången med respondenter. Risken med intervjuer hade även varit att jag skulle råka påverka resultatet genom att leda frågorna mot något visst svar.

Genom en enkät riskerade jag inte att påverka forskningsresultatet, eftersom personalen fick svara på den i egen takt och på det sätt dem är bekväma med. Risken där var dock antingen att respondenterna inte skulle förstå mina frågor och därför svara kort och osäkert, eller att enkäten helt glöms bort. Jag försökte motverka det första genom att tydliggöra frågorna och även lägga mina kontaktuppgifter i beskrivningen av enkäten, så de kunde kontakta mig om något var oklart. Dessutom testade jag frågorna på förhand i ett pilotförsök med en vän.

8.3 Sekretess

Jag klargjorde för cheferna inom småbarnspedagogik, daghemsföreståndarna och i beskrivningen av enkäten att den var konfidentiell och frivillig att svara på, och att respondenterna, arbetsplatserna och kommunerna förblev anonyma i såväl enkätundersökningen som resultatredovisningen. Jag skapade enkäten på det sätt att den inte samlade in e-postadresser och det fanns inga enkätfrågor om vare sig kommun- eller daghemsuppgifter.

Enkäten, dess data och utskriften kommer att förstöras då examensarbetet är färdigpreparerat.

8.4 Analysmetod och bearbetning

Jag har valt att använda mig av metoden *teoretisk tolkning*. Jag har alltså tolkat svaren utan någon skild metod eller teknik; i stället har jag flera gånger läst igenom materialet, reflekterat över texten och antecknat mina egna tolkningar. Det var viktigt att jag som forskare inte förvrängde svaren med mina egna fördomar, utan att jag noga tänkte igenom mina antaganden. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 253, 256)

9 Resultatredovisning

Jag bad totalt åtta kommuner runt om i Svenskfinland att delta, varav fem beviljade mitt forskningslov, två valde att inte delta och en kommun svarade inte inom utsatt tid. Av de som deltog i undersökningen använder två kommuner egenvårdarmodellen och tre inte. Respondenternas antal var 15.

För att tydliggöra respondenternas svar har jag, varvat med mina egna tolkningar, använt mig av citat. De är skrivna i kursivstil. En del långa citat har jag också förkortat för att få med det mest centrala. Jag har markerat dessa förkortningar med (. . .) antingen i början, mitten eller slutet av citatet.

9.1 Behörighet och åldersgrupp

Den första frågan i enkäten var "Vad har du för behörighet?". Jag fick svar från tio lärare inom småbarnspedagogik, varav en är utbildad socionom men jobbar som lärare. Resterande var tre barnskötare och två socionomer inom småbarnspedagogik. Majoriteten av svaren kommer alltså från lärare.

Den andra frågan var "Vilken åldersgrupp jobbar du med?". Fyra respondenter jobbar exklusivt med barn under tre år och två respondenter med åldern 0–5 år. Totalt är det sex respondenter som jobbar med yngre barn.

Fem respondenter jobbar med åldern 4–5 år, en respondent med åldern 4–6, en respondent med åldern 5–6 år och till sist jobbar två respondenter med barn i förskoleålder. Totalt är det nio respondenter som jobbar med lite äldre barn. Majoriteten av svaren kommer alltså från personer som jobbar med äldre barn.

9.2 Beaktande av anknytning

På frågan "På vilket sätt beaktar du anknytning i verksamheten för småbarnspedagogik?" var respondenterna överens om att man beaktar anknytning mycket under dagen och att man som trygg vuxen har ansvaret att skapa en trygg miljö och försöka få barnet att knyta an till sig. Flera har svarat att man även pratar om anknytning i personalteamet och med vårdnadshavarna:

”Det är något som vi observerar och funderar på i teamet och kan ta upp och diskutera med föräldrarna om vi märker något avvikande. Om ett barn kommer från en mera otrygg familjerelation så är det något vi i vår verksamhet beaktar och ser till att det finns åtminstone en trygg vuxen på dagis och kan se till att de barnen får mera tumistid, extra stöd och emotionell trygghet.”

En lärare som jobbar med äldre barn noterade att barnet själv kan berätta saker som en vuxen kan koppla till anknytning och även att rollerna som barnet tar sig an i leken kan visa tecken på ett visst anknytningsmönster.

”(. . .) Vara närvarande och uppmärksam på de barn som verkar ha en mera otrygg anknytning och vad dessa barn berättar. Även i leken kan anknytningen visa sig, viktigt att ta sådant i beaktande.”

En del använder egenvårdarmodellen som i sig beaktar anknytning, mer om detta i kapitel 9.5.

9.3 Barnets anknytning till sin vårdnadshavare

Den fjärde frågan, ”Brukar du märka att ett barn verkar ha ett visst anknytningsmönster till sin vårdnadshavare? Hur syns det?” menade de flesta respondenter att det syns ganska tydligt på olika sätt. Många tog upp barnets samspel med vårdnadshavaren vid överlämning och hämtning som ledtrådar till barnets anknytningsmönster:

”Det märks mest på otrygg eller ambivalent anknytning. T.ex. springer undan och gömmer sig då de blir hämtade eller väldigt klängiga och kan slå lite på föräldern eller att barnet inte pratar något om ena föräldern.”

”Barnet kan bete sig väldigt olika beroende på vilken förälder som hämtar/för. Det kan betyda att barnet har svårare att lämna på dagis när den ena föräldern hämtar. Att barnet bråkar och vägrar klä på sig med den ena föräldern eller att barnet är tystare och återhållsammare med den ena föräldern.”

”(. . .) deras anknytningsmönster syns mest i det skede då barnet blir hämtat från dagis. Springer barnet mot sin förälder och hälsar när det ser hen eller undviker barnet att gå fram

till sin förälder? Även barn som till synes 'klarar sig själva' och inte behöver hjälp med något tänker jag kan tyda på en viss otrygg eller ambivalent anknytning."

Några respondenter menade att man även kan se tecken på barnets anknytning på hur vårdnadshavaren reagerar och beter sig vid överlämning och hämtning. Att vissa vårdnadshavare är "mer hjärtliga medan en del är mer kalla" med sina barn. En respondent tog även upp hur en vårdnadshavares psykiska ohälsa eller missbruk kan synas:

"(. . .) Svårast att märka är de fall där ena föräldern missbrukar eller mår psykiskt dåligt. Då täcker den andra föräldern oftast upp, och en förälder är mera frånvarande eller kommer snabbt in och undviker ögonkontakt och har i övrigt bråttom från dagis. Mor/farföräldrar är ofta inblandade i dessa familjer starkare än vanligt."

Flera respondenter tog även fasta på att barnets samspel med andra människor utanför familjen kan visa tecken på olika anknytningsmönster. Regler, uppmaningar och empati kan vara svårare för barn med otrygga familjerelationer att ta till sig:

"De tryggt anknutna barnen (. . .) är trygga i leken och kan känna in de andra barnens stämning. De andra barnen, med en vad vi antar är otryggare anknytning, har svårare med att ta till sig regler och uppmaningar från vuxna och har inte samma förståelse gentemot kompisarna i leken."

"I fall där det är fråga om otrygga familjeförhållanden kan det synas på att barnet är utåtagerande i barngruppen eller drar sig undan och blir tyst (. . .)"

9.4 Tillgodoseende av barnets anknytningsbehov

Nästa fråga var "Hur tillgodoser du barnets anknytningsbehov i småbarnspedagogiken?". Respondenterna som jobbar med barn under tre år tog upp trygghet och närhet. Man ska vara en trygg vuxen för barnet, ge tröst och låta barnet sitta i famnen vid behov. Andra konkreta exempel på trygghet och närhet kan vara:

"Ögonkontakt, använda namn, leende, närhet, bekräfta känslor och vara lyhörd till deras behov."

Respondenterna som jobbar med äldre barn tog i huvudsak också upp barnets behov av trygghet och närhet och att barnet ska få mer tid med en favorit i personalen på tumanhand. Personalen kan lyssna på och diskutera med det äldre barnet och bl.a. prata om känslor. Man ska ta sig tid, därför att "(. . .) *relationen kommer före allt*". Här kom även ett exempel på en situation där ett äldre barn kanske indirekt ber om närhet:

"(. . .) Jag tänker att man också behöver möta de behov som barnet indirekt visar, t.ex. om barnet frågar efter hjälp med att sätta på kurahandskarna behöver det inte alla gånger vara att det inte klarar av att göra det utan att det kommer och ber om hjälp för att det behöver en stund av närhet/bekräftelse/beröring."

En respondent svarade att de har konkreta minnessaker på avdelningen för att barnet ska minnas tryggheten av hemmet. "(. . .) *Det kan vara en plansch med barnets egna bilder hemifrån synligt på avdelningen eller bara ett foto i sängen."*

9.5 Egenvårdarmodellen

På frågan "Använder du dig av egenvårdarmodellen (eller delar av den) i verksamheten? Om ja, på vilket sätt?" fick jag svar från fem respondenter att de använder den, åtminstone delvis. De förklarade hur egenvårdarmodellen fungerar med egenvårdare, hembesök och inskolning och att de har färdigt material om modellen som de följer.

"Vi jobbar enligt egenvårdarmodellen, med hembesök, två veckors inskolning och att egenvårdaren följer barnets tider de första dagarna under dagisstarten. Det är också egenvårdaren som i första hand hjälper barnet och tröstar barnet den första tiden."

"(. . .) Alla barn får en egenvårdare som planerar och har hand om inskolningen, vi erbjuder hembesök. Då barnet börjar på riktigt är det egenvårdaren som tar emot på morgnarna så länge det behövs."

Två respondenter berättade att de använder delar av egenvårdarmodellen då barnet börjar inom småbarnspedagogiken och en tid framåt, men inte under hela läsåret.

"Vid starten används den väldigt mycket i ca fyra veckor och ibland längre vid behov. Men senare ska det inte vara någon skillnad på anknytningsperson."

En respondent som vill att egenvårdarmodellen utvecklas skrev: *"Egenvårdarmodellen används i starten men jag upplever den inte som en helt lyckad arbetsmetod. Det finns utvecklingspotential."*. Samma respondent gav idéer för denna utveckling som jag redovisar i kapitel 9.8.

Resterande respondenter använder sig inte av egenvårdarmodellen. En del svarade att de oavsiktligt använder delar av den ändå, för att det ibland förekommer naturligt att *"vissa barn går bättre ihop med en viss i personalen"*. En respondent berättade att hen tar ansvar över barn som knyter an till hen först, medan en annan respondent beskrev att det naturligt har uppkommit en trygg vuxen för vissa barn:

"(. . .) I vår grupp har det utkristalliserat sig i den trygga vuxna spontant för de barn som har stort behov av det."

9.6 Rutiner

Fråga sju löd: *"Vilka dagliga rutiner använder du i verksamheten för att stödja de barn som verkar ha otrygga familjerelationer?"*. Respondenterna kom i stort sett fram till samma resultat: liknande rutiner varje dag, dagsschema/bildschema, samma plats vid matbordet, vilan och samma personalgrupp:

"Vi följer dagsschemat som är viktigt för barnet. Att barnet lär sig att t.ex. efter lunch kommer saga, sedan vila skapar trygghet."

Flera respondenter tog även fasta på vikten av bemötandet av barnet vid överlämningen på morgonen. En respondent beskrev det så här:

"Bemötandet på morgonen är viktigt. Vi har tre hjärtan vid bemötandet: att se barnet på dess nivå, nämna barnet vid namn och en liten beröring – kram eller klapp/strykning på axeln."

Respondenter som jobbar med äldre barn förklarade att de *"dokumenterar vad barnet säger eller gör, om det är avvikande"*. I vardagen diskuterar de också mycket med de barn som verkar ha otrygga familjerelationer och låter dem fritt berätta för personalen.

9.7 Arbetsmetoder

På frågan "Vilka arbetsmetoder använder du för att stödja de barn som verkar ha otrygga familjerelationer?" tog en del respondenter fasta på att inskolningen som metod är viktig. Man ska "(. . .) låta barnen ta den tid de behöver vid ny termin på hösten."

En respondent beskrev hur inskolningen går till på sin avdelning:

"Vi har en inskolningsperiod på några dagar innan barnet börjar inom småbarnspedagogiken. Där träffar vi första gången barnet och föräldern inne på dagis och samtalar tillsammans. De övriga barnen brukar då vara ute eller i ett annat rum på dagiset, för att barnet i lugn och ro skall kunna bekanta sig. Vi har oftast en i personalen som är den första anknytningen till dagiset (ingen direkt egenvårdare), som tillgodoser barnets behov och lär känna barnet lite mer. Tanken är nog att barnet skall så snabbt som möjligt bli bekant även med de andra vårdarna så att inte barnet blir otryggt om den viktigaste personen har annat skifte eller blir sjuk."

Vissa tog upp smågruppsarbete och att de tillämpar det "så ofta det går". Även egenvårdarmodellen togs upp som metod flera gånger. En respondent, som inte använder egenvårdarmodellen, reflekterade över en eventuell kontaktperson eller egenvårdare i personalgruppen:

"Inte aktuellt i vår grupp nu men tror att det kan vara bra att man i personalen 'väljer' en som barnets huvudsakliga anknytningsperson."

Respondenterna berättade även om vikten av samarbetet med vårdnadshavarna och att upprätthålla det varje dag:

"Vi har en dialog med familjen och samarbetar för att bättre förstå när barnet är i större behov av trygghet, närhet och hänsyn. Barnet kanske t.ex. inte orkar delta i all verksamhet om det har mycket att bearbeta och eller oroa sig för."

"Vi har samtal med föräldrarna och gör upp planen för småbarnspedagogik, och hinner där sitta ner och diskutera med föräldrarna kring barnet och uppfostran. Öppen dialog och kommunikation med föräldrarna är A och O."

Flera nämnde även mångprofessionellt samarbete:

"Blanda in specialläraren inom småbarnspedagogiken och rådgivningen med alla deras stödsystem."

"Gör barnskyddsanmälan och meddelar föräldrarna om den, i de fall det är möjligt. Diskuterar mycket med rådgivningen och specialbarntädgårdsläraren. Kontaktar polisen/barnskyddsjouren i de fall en berusad förälder kommer och hämtar. Ger inte över barnet då."

Jag fick även in svar på två arbetsmetoder som jag inte har nämnt i mitt examensarbete: *"Tuettu leikki, på svenska ungefär vuxenstöd och närvaro i leken"* och *"lågaffektivt bemötande"*.

9.8 Önskemål om förändring

Den sista obligatoriska frågan "Är det något inom småbarnspedagogiken, enligt dig, som bör förändras för att bättre kunna stödja de barn som verkar ha otrygga familjerelationer? Vad?" var det som återkom mest att gruppstorlek, personaldimensionering och tid för administrativt arbete bör förändras. Det behövs resurser för mer personal och mindre barngrupper. Flera respondenter tog upp att det kan vara väldigt jobbigt för vissa barn om det ofta kommer och går olika vikarier då ordinarie personal är borta. I synnerhet lärarna som svarade på enkäten ville ha mera tid med barnen och mindre tid för administrativt arbete. Två respondenter beskrev det så här:

"Önskar att beslutsfattarna skulle förstå att en stor grupp faktiskt betyder mindre tid för det enskilda barnet."

"De här barnen behöver mycket stöd och tar mycket tid i barngruppen som de behöver få, vilket kan vara svårt i stora grupper om det finns lite personal och mycket olika vikarier."

En del tog fasta på egenvårdarmodellen. En respondent rekommenderade den åt alla kommuner, medan en annan, som nämndes tidigare, tyckte att den behöver utvecklas:

"Utveckla egenvårdarmodellen eftersom den inte är anpassad efter hur det är uppbyggt på riktigt, exempelvis nästan ingen jobbar heltid men barnet kan vara heltid på dagis (i början vid själva inskolningen) och egenvårdaren kanske har en ledig dag och då lämnas barnet

vind för våg osv. Ett förslag skulle vara att ena föräldern skulle vara med barnet kanske två heldagar på dagis och sen börja smått vara själv.”

En respondent berättade att under hens 15 år inom småbarnspedagogiken har personalen aldrig haft en föreläsning om anknytningsteorin och att den är omöjlig att beakta om man inte känner till den från tidigare. Hen gav som förslag att en sådan föreläsning kunde implementeras inför inskolningar på hösten.

Flera respondenter tog fasta på det mångprofessionella samarbetet. En respondent upplevde att *”kontakten mellan rådgivningen och småbarnspedagogiken har försämrats och det gynnar inte barnen”*.

Två andra respondenter tog upp tystnadsplikten och hur den kan förhindra informationsflödet mellan småbarnspedagogiken och andra instanser:

”Vi har ofta diskuterat att kontakten och samarbetet med socialen borde fungera mera smidigt än det gör nu. Vi får ofta ingen information alls kring saker som rör barnet, men som vi inom småbarnspedagogiken borde veta.”

”Denna tystnadsplikt mellan olika instanser gör en både upprörd och rent av arg mellan varven! Att inte öppna barnskyddet har kontakt med barnskyddet eller familjerådgivarna övergår mitt förstånd. Vagg i vagg... Att inte polisen och barnskyddet har tätare och bättre kontakt! (. . .) SE BARNET med ett tydligt kontaktnät runt barnet där det inte råder tystnadsplikt mellan instanser och familjerådgivningen!”

9.9 Övriga kommentarer

På den sista frågan *”Övriga tankar eller kommentarer?”*, som inte var obligatorisk att besvara, verkade en respondent uttrycka frustration över hur man inom småbarnspedagogiken gör en eller flera barnskyddsanmälningar som till synes inte leder någonstans:

”Barn kommer alltid att falla mellan stolspinnarna för att ingen sett eller gjort barnskyddsanmälan i tid. Och det gäller inte bara en barnskyddsanmälan, måste vara många (varje vecka) för att få ett barn omhändertaget!”

Tre andra respondenter svarade att anknytning är både viktigt och intressant som ämne, och att det behöver lyftas upp och beaktas mer, både på lokal nivå och beslutfattarnivå.

10 Slutdiskussion och kritisk granskning

Här följer en sammanfattning och kritisk granskning av examensarbetet. Syftet med studien var att undersöka hur personal inom småbarnspedagogik identifierar och jobbar med barn som verkar ha otrygga familjerelationer.

Jag kom in på temat anknytning eftersom jag visste att jag ville skriva om barn med någon typ av utmaning. Jag landade slutligen på barn med otrygga familjerelationer ur ett anknytningsperspektiv. Jag ville välja ett ämne som jag själv kommer ha nytta av mitt fortsatta arbetsliv och det har jag lyckats med. Även om anknytning är viktigast inom småbarnspedagogiken kommer jag nog använda mig av kunskapen då jag jobbar med ungdomar och unga vuxna via barnskyddet, och kanske även andra klientgrupper som jag möter i framtiden.

Teoridelen i examensarbetet tar grundligt fasta på anknytning som teori, hur den kan se ut både hemma och inom småbarnspedagogiken och hur personalen kan identifiera och jobba med de barn som verkar ha otrygga familjerelationer. Anknytning som ämne är väldigt brett och jag har skrivit om vad jag anser är relevant för examensarbetet och sållat bort resten.

Jag anser att jag har använt mig av relevant och vetenskaplig litteratur om anknytning och arbetsmetoder inom småbarnspedagogiken. Det har funnits mycket material om anknytning tillgängligt, dock var många källor jag kom i kontakt med skrivna av samma författare. Jag har varvat ny litteratur med äldre, eftersom det inte funnits så mycket tillgängligt nytt material om ämnet. Även om en del källor är äldre anser jag att de är relevanta och pålitliga och jag har kunnat koppla samman dem med nyare litteratur för att öka tillförlitligheten.

Den empiriska delen av examensarbetet undersökte forskningsfrågorna genom en kvalitativ undersökning, en enkät med öppna frågor som riktades till personal inom småbarnspedagogik. Respondenternas antal var 15 från olika kommuner i Svenskfinland. Jag analyserade svaren med hjälp av teoretisk tolkning som metod.

Jag anser att mina enkätfrågor ledde till att svaren är förenliga med teorin. Respondenterna hade stor kunskap om anknytning och jag fick en salig blandning av både kortare och mer uttömmande svar.

T.ex. kunde respondenterna känna igen tecken på barns anknytning via de kännetecken jag tog upp i kapitel 5.4, om hur både vårdnadshavare och barn kan bete sig enligt Killén och Broberg. Även arbetsmetoderna var relevanta, då flera tog upp bl.a. inskolning, egenvårdarmodellen och samarbete, i enlighet med vad Broberg, Backman, Folkman och Killén sammanställt. Jag är även nöjd över att respondenterna i studien kom på två arbetsmetoder jag inte ens nämnt i examensarbetet.

Flera respondenter tog upp specialläraren och hans kunskaper, vilka jag inte ens kom på att nämna i teoridelen. Där finns en avsaknad i teorin jämfört med undersökningens resultat. Jag tänker att speciallärarens kunskaper nog är viktiga i verksamheten för barn med otrygga familjerelationer och jag är glad att respondenterna tog upp denna viktiga roll.

En intressant sak med respondenternas svar som jag noterade är att lärarna oftare tog fasta på anknytning i den egna verksamheten, socionomerna oftare svarade ur ett socialvårdssammanhang och barnskötarna oftare berättade om bemötandet och omsorgen av barnet. Det syns så tydligt att man har olika utbildningar och de verkar gå väl ihop och ger en holistisk bild av anknytning i småbarnspedagogiken. Hade jag även fått svar från speciallärare, daghemsföreståndare och kanske även assistenter hade den helhetsbilden varit mer komplett.

Jag har kritiskt granskat mitt examensarbete, och anknytning som tema är så pass brett att jag omöjligt hade kunnat ta upp allt om temat. Jag står fast vid att jag är nöjd med vad jag har valt att ta upp, men för någon annan hade det kanske varit bättre om man nischat in sig på ett mer specifikt område, t.ex. barn med otrygga familjerelationer p.g.a. psykisk ohälsa i familjen eller liknande.

Det gick också åt onödigt mycket tid till att ta kontakt med rätt personer som kunde bevilja mitt forskningstillstånd. I de flesta kommuner gick detta direkt åt chefen för småbarnspedagogik, medan andra kommuner ville att jag skulle kontakta respektive daghemsföreståndare direkt. Kontaktuppgifterna hittade jag för det mesta på kommunens hemsida, men vissa kommuner hade bara kontaktuppgifterna till varje daghemsavdelning

och det saktade också ner processen att få ut enkäten. Vissa svarade direkt, andra efter veckor och påminnelser.

Responserna jag fick från undersökningen var relevanta, men jag var tvungen att omdirigera vissa svar till andra frågor, eftersom en del svar hörde bättre hemma under en annan enkätfråga. T.ex. hade flera respondenter tagit fasta på egenvårdarmodellen, rutiner och arbetsmetoder redan på fråga tre, som undrar hur personalen beaktar anknytning i verksamheten, och sedan låtit bli att svara lika uttömmande på de andra frågorna eftersom de redan svarat på det under en annan fråga. Jag hade kanske kunnat slå ihop flera frågor med varandra för att undvika detta problem.

Vid en eventuell fortsättning på examensarbetet kan man tona in sig på en viss grupp av barn med otrygga familjerelationer, exempelvis flyktingbarn eller barn med skilda föräldrar. Man kan även forska kring olika instansers syn på hur man bör stöda barn med otrygga familjerelationer i respektive verksamhet.

Examensarbetsprocessen har varit både rolig och lärorik som frustrerande och tröttsam mellan varven. Motivationen har dock alltid funnits där och det är tack vare att jag är genuint intresserad av både anknytning och småbarnspedagogik. Jag har utvecklats både i min professionella yrkesroll som socionom och som privatperson och jag kommer ta med mig allt nytt jag har lärt mig till framtida arbetsplatser och även i mitt privatliv.

Framför allt kommer jag alltid att komma ihåg vikten av att vara en trygg vuxen för den som behöver det.

Litteraturförteckning

Backman, A., Kanninen, K., & Sigfrids, A. (2009). *Med barnaögon: Egenvårdarmodellen – ett verktyg till en trygg och trivsamt dagvård*. Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Barnahus. (2024). *Skydd av barnet*. Hämtad 26/02/2025 från <https://barnahus.fi/sv/skydd-av-barnet/>

Barnombudsmannen. (u.å.). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. (Hämtad 02/04/2025 från <https://lapsiasia.fi/sv/konvention-om-barnets-rattigheter>)

Barnskyddslagen 2007/417. (Hämtad 25/02/2025 från <https://www.finlex.fi/sv/lagstiftning/2007/417>)

Bell, J., & Waters, S. (2016). *Introduktion till forskningsmetodik* (Femte upplagan.). Studentlitteratur.

Bowlby, J. (2010). *En trygg bas: Kliniska tillämpningar av anknytningsteorin* (2. utg.). Natur & kultur.

Broberg, A., Risholm Mothander, P., Granqvist, P., & Ivarsson, T. (2020). *Anknytning i praktiken: Tillämpningar av anknytningsteorin* (Första utgåvan.). Natur & Kultur.

Broberg, M., Hagström, B., & Broberg, A. (2023). *Anknytning i förskolan: Vikten av trygghet för lek och lärande* (Andra utgåvan.). Natur & Kultur.

Eresund, P., Wrangsjö, B., & Enebrink, P. (2008). *Att förstå, bemöta och behandla bråkiga barn* (1. uppl.). Studentlitteratur.

Folkhälsan. (u.å.). *Barn gynnas av att anknyta till fler trygga vuxna*. Hämtad 19/02/2025 från <https://www.folkhalsan.fi/tidningen-folkhalsan/artiklar/anknytning/>

Folkman, M. (1998). *Utagerande och inåtvända barn: Det pedagogiska samspelets möjligheter i förskolan*. Runa Förlag.

Fredriksson, A. (2024). *Barnorganisationer: "Vi måste bli bättre på att se och ingripa då barn far illa i familjer"*. Svenska Yle. Hämtad 13/01/2025 från <https://yle.fi/a/7-10051342>

- Hedenbro, M., & Lidén, A. (2024). *Barnfokus i familjesystem* (Upplaga 1.). Studentlitteratur.
- Hejlskov Elvén, B., & Edfelt, D. (2017). *Beteendeproblem i förskolan: Om lågaffektivt bemötande* (Första utgåvan.). Natur & Kultur.
- Holme, I. M., & Solvang, B. K. (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2. uppl.). Studentlitteratur.
- Hwang, P., & Nilsson, B. (2019). *Utvecklingspsykologi* (Fjärde utgåvan.). Natur & Kultur.
- Hytönen, P. (2020). *Psykisk ohälsa i familjen är för många barn en hemlighet som tystas ner*. Hufvudstadsbladet. (Hämtad 03/04/2025 från <https://www.hbl.fi/artikel/psykisk-ohalsa-i-familjen-ar-for-manga-barn-en-hemlighet-som-tystas-ner/>)
- Jerlang, E., Egebjerg, S., Halse, J., Jonassen, A. J., Ringsted, S., & Wedel-Brandt, B. (2008). *Utvecklingspsykologiska teorier: En introduktion* (5., [utök. och rev.] uppl.). Liber.
- Karlsson, K. (2012). *Anknytning: Om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn* (2., [utök.] uppl.). Gothia.
- Killén, K., & Erlandsson, A., (2014). *Förebyggande arbete i förskolan: Samspel och anknytning* (1. uppl.). Studentlitteratur.
- Kiviniemi, T. (2019). *Familjevåld ur barnets synvinkel*. Brottsofferjouren. (Hämtad 03/04/2025 från <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-2-2019/familjevold-ur-barnets-syvinkel/>)
- Kvale, S., Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2. uppl.). Studentlitteratur.
- Lag om småbarnspedagogik 2018/540. (Hämtad 11/01/2025 från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2018/20180540>)
- Statistikcentralen. (2024). *I småbarnspedagogiken deltog 235 300 barn år 2023*. (Hämtad 02/04/2025 från <https://stat.fi/sv/publikation/cln2tn5dg2xie0bvz67v1dkhh>)
- Utbildningsstyrelsen. (2022). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2022*.

van der Horst, F. C. P., van Rosmalen, L., & van der Veer, R. (2024). *The American contribution to attachment theory: John Bowlby's WHO trip to the USA in 1950 and the development of his ideas on separation and attachment*. *Attachment & Human Development*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/14616734.2024.2342665>